

مدادخانه

از تئوری تا عمل

دوستانه

از تئوری تا عمل
نویسنده حسین سرتیپی

سازمان اسناد و کتابخانه ملی

سرشناسه: سرتیپی، حسین.

عنوان و نام پدیدآور: مداخله بشردوستانه: از تئوری تا عمل / حسین سرتیپی.

مشخصات نشر: تهران، مجمع تشخیص مصلحت نظام، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک، گروه پژوهشی مطالعات بین‌الملل، ۱۳۸۶.

مشخصات ظاهری: ۲۵۵ ص.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۰۹۲۸-۹-۸

وسعت فهرست‌نویسی: قضا
یادداشت: کتابنامه، ص ۲۴۱-۲۵۵.

موضوع: دخالت بشردوستانه

موضوع: دخالت (حقوق بین‌الملل)

شناسه افزوده: مجمع تشخیص مصلحت نظام، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک، گروه پژوهشی مطالعات بین‌الملل.

رده‌بندی کنگره: ۴ م ۴۴۶۹۲۶۹

رده‌بندی دیوبی: ۳۴۱/۵۸۴

شماره کتابشناسی ملی: ۹۰۸۸۰۵

پژوهشکده تحقیقات استراتژیک

گروه پژوهشی مطالعات بین‌الملل

نویسنده: حسین سرتیپی

زیرنظر: دکتر سید حسین موسویان، رئیس گروه پژوهشی

مدیریت تولید: ساغر مهر (saqaremehr@yahoo.com)

ناظر چاپ: عباس زارع

ویراستاری: سمیه سیاه‌پشت، سرویراستار: سعید احمدی

نوبت انتشار: نخست، پاییز ۱۳۸۶

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۲۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۰۹۲۸-۹-۸

۱۱	مقدمه
----	-------

فصل اول: کلیات

۱۵	بخش اول: مفهوم حاکمیت و تحولات آن
۱۵	گفتار اول: حاکمیت در دوران باستان
۱۶	گفتار دوم: حاکمیت در قرون وسطی
۱۷	گفتار سوم: حاکمیت در دوره مدرن یا وستفاليا
۲۰	گفتار چهارم: مفهوم حاکمیت در حال حاضر
۳۰	گفتار پنجم: پیش‌بینی تحولات مفهوم حاکمیت در آینده
۳۵	بخش دوم: مداخله بشردوستانه: نهادی در چهارچوب حاکمیت
۳۵	گفتار اول: پیشینه تاریخی
۴۱	گفتار دوم: مفهوم مداخله بشردوستانه
۴۶	گفتار سوم: مداخله بشردوستانه: مداخله فردی یا جمعی
۴۶	گفتار چهارم: انگیزه و هدف مداخله بشردوستانه
۴۷	گفتار پنجم: شیوه اعمال مداخلات بشردوستانه
۵۰	پی‌نوشت‌ها

فصل دوم: مسئولیت دولت‌ها، حاکمیت آنها و مشروعیت مداخلات بشردوستانه

۵۷	بخش اول: بررسی اصول اساسی حاکمیت و اصل عدم مداخله
۶۳	بخش دوم: حقوق بین‌المللی بشر
۶۵	بخش سوم: امنیت بشری
۶۹	بخش چهارم: قواعد حقوق بین‌المللی بشر و قواعد آمره در حقوق بین‌الملل
۷۴	بخش پنجم: حق حاکمیت به عنوان یک مسئولیت
۷۹	پی‌نوشت‌ها

فصل سوم: مسئولیت برای پیشگیری؛ تعهدی اجتناب‌ناپذیر

۸۷	بخش اول: پیشگیری، تعهد اولیه جامعه جهانی
۹۴	بخش دوم: هشدار اولیه، مقدمه‌ای برای پیشگیری
۹۷	بخش سوم: هدف اصلی و شیوه‌های اقدامات پیشگیرانه
۹۹	بخش چهارم: تلاش‌های پیشگیرانه مستقیم
۱۰۰	مبحث اول: راهکارهای سیاسی و دیپلماتیک
۱۰۰	مبحث دوم: راهکارهای اقتصادی
۱۰۱	مبحث سوم: اقدامات حقوقی
۱۰۲	مبحث چهارم: اقدامات نظامی
۱۰۷	بخش پنجم: مشروعیت مسئولیت برای پیشگیری
۱۰۷	گفتار اول: در چهارچوب منشور ملل متحد
۱۰۸	گفتار دوم: از دیدگاه مجمع عمومی و شورای امنیت سازمان ملل متحد
۱۱۰	بخش ششم: مسئولیت ارکان سازمان ملل متحد برای پیشگیری
۱۱۰	گفتار اول: نقش مجمع عمومی

- ۱۱۴ گفتار دوم: نقش شورای امنیت
- ۱۱۷ گفتار سوم: نقش شورای اقتصادی و اجتماعی
- ۱۱۸ گفتار چهارم: نقش دیوان بین‌المللی دادگستری
- ۱۲۰ گفتار پنجم: نقش دبیرکل
- ۱۲۳ بخش هفتم: مسئولیت سازمان‌های منطقه‌ای در پیشگیری
- ۱۲۵ گفتار اول: شورای اروپا
- ۱۲۶ گفتار دوم: سازمان امنیت و همکاری اروپا
- ۱۳۱ گفتار سوم: سازمان کشورهای آمریکایی (OAS)
- ۱۳۳ گفتار چهارم: سازمان وحدت آفریقا
- ۱۳۷ گفتار پنجم: انجمن کشورهای آسیای جنوب شرقی (آسه‌آن)
- ۱۴۷ پی‌نوشت‌ها

فصل چهارم: مکانیزم‌های موقتی و محدود غیرنظامی (و نظامی)

- ۱۵۱ بخش اول: اقدامات موقتی و محدود
- ۱۵۲ گفتار اول: ماهیت حقوقی اقدامات موقتی
- ۱۵۴ گفتار دوم: آثار حقوقی اقدامات موقتی
- ۱۵۵ گفتار سوم: اتخاذ تصمیم برای شروع
- ۱۵۷ بخش دوم: انواع اقدامات موقتی و محدود غیرنظامی
- ۱۶۳ گفتار اول: نحوه به کارگیری ضمانت‌اجراهای غیرنظامی توسط شورای امنیت
- ۱۶۴ گفتار دوم: نحوه به کارگیری ضمانت‌اجراهای غیرنظامی به وسیله مجمع عمومی
- ۱۶۵ گفتار سوم: توسل به زور و قوه قهریه در اجرای راهکارهای غیرنظامی
- ۱۶۸ گفتار چهارم: اشکال مکانیزم‌های غیرنظامی
- ۱۷۹ پی‌نوشت‌ها

فصل پنجم: مداخله نظامی، مکانیزمی بشردوستانه

بخش اول: ماهیت حقوقی مداخله نظامی بشردوستانه	۱۸۶
بخش دوم: تصمیم برای توسل به مداخله نظامی	۱۹۰
بخش سوم: مکانیزم‌های نظامی مندرج در منشور ملل متحد	۱۹۴
گفتار اول: احراز جرائم مندرج در ماده ۳۹ منشور	۱۹۵
گفتار دوم: عدم کفایت به کارگیری مکانیزم‌های غیرنظامی	۱۹۶
گفتار سوم: نحوه به کارگیری مکانیزم‌های نظامی	۱۹۸
گفتار چهارم: کمیته ستاد نظامی شورای امنیت	۱۹۹
بخش چهارم: ضوابط و معیارهای مداخله بشردوستانه نظامی	۲۰۰
گفتار اول: صدور مجوز از سوی مرجع صالح	۲۰۰
مبحث اول: صدور مجوز از سوی رکن‌های سازمان ملل متحد	۲۰۱
مبحث دوم: سازمان‌های منطقه‌ای	۲۰۹
گفتار دوم: وجود علت مشروع	۲۱۷
گفتار سوم: وجود هدف بشردوستانه	۲۲۲
گفتار چهارم: مداخله نظامی به عنوان آخرین راه حل	۲۲۲
گفتار پنجم: سایر ضوابط و معیارها	۲۲۳
پی‌نوشت‌ها	۲۲۶
 فصل ششم: نتیجه‌گیری	 ۲۳۱
 منابع و مآخذ	 ۲۴۱

پس از فروپاشی نظام دوقطبی و پایان جنگ سرد، جهان شاهد درگیری و مداخلات نظامی متعددی با پوشش بشردوستانه بوده است. برخی تحت نظارت و براساس سازوکارهای شورای امنیت سازمان ملل متحد و برخی پیش از آغاز به کار سازمان ملل متحد صورت پذیرفته است. هنگامی که به کتاب‌ها و مقاله‌هایی که به‌ویژه در داخل کشور در این رابطه منتشر شده مراجعه می‌شود، مشهود است تمامی آنها با نگاهی خاص و به صورت بسیار سطحی به موضوع مداخله بشردوستانه و راهکارهای اجرایی آن پرداخته‌اند.

اینکه تمامی آنها، مداخله نظامی را مداخله‌ای بشردوستانه دانسته، بسیار جالب به نظر می‌رسد. درحقیقت، هنگامی که به محیط سیاسی بین‌المللی جامعه جهانی نگریسته می‌شود، مصادیق فراوانی از انواع مداخلات بشردوستانه به چشم می‌خورد که بسیاری از آنها نظامی نیستند. در این مجموعه سعی بر این است که با دیدیמושکافانه و جدید و از منظری حقوقی، موضوع مکانیزم‌های مداخلات بشردوستانه

را بررسی و تبیین شود.

سؤال اساسی که ذهن نگارنده را به خود مشغول داشته، سیر اجرایی مداخلات است. یعنی آیا به صرف مواجهه با موضعی بشری، توسل به مداخله نظامی توجیه پذیر خواهد بود و اگر قرار باشد توسل به چنین مداخله‌ای را مشروع بدانیم، چگونه، با چه مجوز و با چه اصولی آن را به اجرا درآورد. آیا توسل به تحریم‌های اقتصادی یا فشارهای سیاسی و دیپلماتیک، برای وادار نمودن دولتی به رفع وضعیت‌ها و بحران‌های بشری مداخله بشردوستانه است؟ و آیا می‌توان پیش از وقوع فاجعه‌ای بشری، از آن پیشگیری نمود؟ اینها سؤالاتی هستند که تلاش شده در این تحقیق براساس اطلاعات و داده‌های موجود به آنها پاسخ داده شود.

پیش از آنکه وارد بحث مکانیزم‌های اجرایی مداخلات بشردوستانه شویم، باید مباحث و مفاهیم رایج و نیز پیشینه تاریخی آنها را بیان نمود؛ لذا در فصل اول، با عنوان کلیات به این مباحث پرداخته شده است. موضوع دیگری که پیش از وارد شدن به بحث اصلی باید به آن پرداخته شود، بحث مشروعیت یا عدم مشروعیت مداخلات بشردوستانه است. در فصل دوم، سعی بر این بوده که جدای از توجه به نوع مکانیزم‌ها، موضوع مشروعیت مداخلات بشردوستانه از دیدگاه حقوق بین‌الملل، بررسی و مورد موشکافی قرار گیرد. در فصل سوم، تحت عنوان «مسئولیت برای پیشگیری» سعی را بر این داشته که موضوع مشروعیت راهکارهای پیشگیرانه بشردوستانه، موضوع‌های مطرح شده و نقش سازمان‌ها، سازوکارهای بین‌المللی و نیز ترتیبات منطقه‌ای را در اجرای این مسئولیت بیان نموده و از هر منطقه جهان، نمونه‌ای را تفسیر و تشریح نماید. در نهایت، در دو فصل آخر، موضوع اقدامات محدود را با هدف متقاعد ساختن این فرهنگ که تا جایی که می‌توان، باید از مداخله نظامی جلوگیری کرد، بیان و سپس مداخله نظامی، راهکارها، شرایط، ضابطه‌ها و اصول آن در فصل پنجم بررسی گردیده است. باتوجه به مجموعه

موضوعاتی که در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفته، فصل پایانی به نتیجه‌گیری اختصاص یافته است.

در پایان، خداوند را شکر می‌گویم که این افتخار را به من عطا نمود تا از اساتید گرانقدری چون آقایان دکتر محمدجواد ظریف، دکتر اردشیر امیرارجمند و دکتر محمود سریع‌القلم کسب فیض نمایم. درضمن، از اساتید بزرگواری چون جناب آقای دکتر سید حسین موسویان، جناب آقای دکتر جمشید ممتاز و جناب آقای دکتر محمود محمدی که در تمامی مراحل تحقیق، اینجانب را با مهربانی، مساعدت و راهنمایی نمودند، تشکر و قدردانی می‌کنم. امیدوارم خداوند مَنان اینجانب را در مسیر علم و توسعه دانش، موفق و پیروز گرداند.

از همسر خانم لیلا مالکی که در طول این مدت صمیمانه یارم بوده و خانم مهتاب سرتیپی که در امر تنظیم اطلاعات جمع‌آوری‌شده همکاری و مساعدت نموده‌اند، تشکر خود را ابراز می‌دارم.